

Bizi gerilikten kurtaracak yol, bütün insanlarımızı düşünebilen insanlar yapmaktır.

ATATÜRK

A taturk bilimin insan yaşamındaki etkin rolünü ve önemli yerini Özgürlük Savaşımız'ın sona ermesi sıralarından başlayarak hemen hemen her vesile ile tekrarlamış, vurgulamıştır. 22 Ekim 1922'de Bursa'da yaptığı bir konuşmada, Atatürk, Türkçesi biraz sadeleştirilmiş şekliyle, şöyle söylemiştir:

Yurdumuzun en bayındır, en göz alıcı, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirlî ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nedir, bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde bilim ve fen ilkelerinin kılavuz edinilmesindedir. Milletimizin siyasi ve içtimai hayatı ile ulusumuzun düşünüm-sel eğitiminde de yol göstericimiz bilim ve fen olacaktır. Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, Türk şiiri ile edebiyatı okul sayesinde ve okulun vereceği bilim ve fen sayesinde bütün olağanüstü incelikleri ve güzellikleriyle oluşup gelişecektir.

Aynı yılın 27 Ekim günü de, yine Bursa'da, Atatürk şunları söylüyor:

Hiç bir mantıksal kanıtı dayanmaksızın birtakım geleneklere ve inançlara bağlı kalmakta ısrar eden milletlerin gelişmesi çok güç olur, belki de hiç gerçekleşmez. Gelişim yolundaki bağları ve engelleri aşamayan uluslar engin hayat felsefelerine sahip başka milletlerin egemenliği altına girip onların tutsağı olmaktan kurtulamazlar.

Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" kısaltılmış biçimiyle yaygınca bilinen sözünün tam metni ise aynen şöyledir:

Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, muvaffakiyet için, en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takip eylemek şarttır.

Bilindiği üzere ilim sözcüğü'nün anlamı, anlam kapsamı, gayet geniştir. Fen ise temel bilimler, matematik, astronomi, fizik, kimya ve tabii bilimler anlamına gelir. Demek ki, kılavuzluğunda yürünmesini Atatürk'ün öğütlediği bilim,

ATATÜRK VE BİLİM

Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI*

şümulü ve geniş içerikli bir bilimdir. Fakat, ayrıca, bilimler arasında, temel bilimler özellikle vurgulanmaktadır.

Yukarıda aktarılan sözlerinin hepsinde de Atatürk'ün bilim ile uygarlık arasında yakın ilişki kurduğuna ve her ikisini de dinamik yönleriyle vurgulamaya özen gösterdiğine tanıklık ediliyor. Batılılaşma girişimimizde de en büyük güçlüğü doğuran sorun, örnek alınmış olan Batının büyük devingenliği, kendi kendine geride bırakma ve aşma vasfı idi. Atatürk, uygarlığın temelini bilimi koymakta ve Batı uygarlığının dinamizmini esas itibarıyla bilimden ve bilimin sınırsız gelişme yeteneğinden aldığına inanmaktadır.

Bilimsiz endüstrinin ve daha genel olarak, bilime dayanmayan uygarlığın Batı ile yarışmada etkili olamayacağı, Batıya ayak uydurma çabalarını başarıya ulaştırmaktan uzak kalacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu gerçeğin açık seçik bir biçimde kavranması aşamasına ise bizde Atatürk'le ulaşıldığını söyleyebiliriz. Bunun için ise bilimsel araştırma faaliyetinin Batıdaki düzeye çıkması ve bu çabanın Batı Dünyası ile at başı yürütülmesi idealinin noksatsız biçimde benimsenmesine gerek vardır. İşte, bilime genel anlamda verilen büyük önem yanısıra, böyle bir ülküyü ve böyle bir ülkeye bağlanma zorunluluğu fikrini Atatürk'te açık ve kesin bir biçimde görmekteyiz.

Afet İnan'ın kayıtlarına göre, uygarlığın anlamı ve uygarlık sözcüğü'nün tanımı konusunda Atatürk şunları söylemiştir:

(*) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Medeniyetin ne olduğunu başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güctür ve lüzumsuzdur. Bu nokta-i nazarımlı izah için hars ne demektir, tarif edeyim:

Bir insan cemiyetinin, a) devlet hayatında; b) fikir hayatında, yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda; c) iktisadî hayatta, yani ziraatta, sanatta, ticaretle, kara, deniz ve havaya ait ulaştırma işlerinde yapabildiği şeylerin sonucudur.

Bir milletin medeniyeti denildiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet sonucundan hariç ve başka bir şey olmayacağını zannederim. Şüphesiz, her insan cemiyetinin harsı, yani medeniyet derecesi bir olamaz. Bu farklar, devlet, fikir, iktisadî hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi, bu fark üçünün sonucu üzerinde de görünür.

Atatürk'ün uygarlık ve kültür kavramları için bazı değişik bağlamlar içinde değişik tanımlar verdiği görülüyor. Bunların farklılıkları, değişik bağlamlar içinde bu kavramların değişik yönlerinin vurgulanması biçiminde yorumlanmaya elverişlidir. Fakat, herhalde, Atatürk'ün genellikle, düşünce unsurunu kültürün ve uygarlığın en önemli ögesi saydığı, kültürle uygarlığın manevî yönlerini, bilimsel düşünce temeli üzerine oturan kesimini vurgulamak gereğini ya da eğilimini hemen hemen her zaman hissettiğini söyleyebiliriz. Atatürk'ün şu sözleri de bu düşünceyi doğrular:

Milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede layık olduğu medeniyet seviyesine ulaşması şüphesiz yüksek meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yükseltmekle mümkündür.

Atatürk'e göre ileri kültürü ve ileri uygarlığı oluşturan temel öğe bilimdir. Bunu onun çeşitli sözlerinde görmekteyiz.

30 Ağustos 1924 yılında Dumlupınar'da yaptığı konuşmada da Atatürk şöyle diyor:

Medeniyet yolunda muvaffakiyet yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, iktisadî hayatta, ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne olgunlaşma ve ilerleme yolu budur. Hayata ve yaşayışa hâkim olan düşüncelerin zamanla değişme, gelişme ve yenileşmesi zaruridir. Medeniyetin ihtiraları, fennin harikaları cihanı değişikliğe sürüklediği bir devirde asırlık köhne zihniyetlerle, mazîye düşkünlükle mevcudiyetin muhafazası mümkün değildir.

Atatürk uygarlık yarışmasında geri kalmanın bir toplumun yaşamını sürdürmesinde şart olduğunu tekrar tekrar vurgulamış, dünyada açıkça farklı düzeylerdeki uygarlıkların birlikte hayat hakkına sahip olabilmelerine, yaşamlarını bir arada ve eşit koşullar altında sürdürebilmelerine inanmanın aşırı iyimserlik sayılması gerektiği yolunda çeşitli vesilelerle uyarılarını yinelemiştir. Bundan dolayı da, Atatürk, aslında dünyada geçerli bir tek uygarlık bulunabileceğine dikkati çekmektedir. Bu uygarlık ileri uygarlıktır ve bu ayırım esas itibarıyla özü bir değer yargısıyla temellenmektedir. Bunun açık bir sonucu ise, bütün insanların bu tek uygarlığa katılmaları ve geliştirilip oluşturulmasında işbirliği yapmaları gerektiğidir.

Atatürk Türk ulusu için gerek maddesel ve gerekse dinsel alanlarda, bağımsızlık, saygınlık, seçkinlik ve üstünlük sağlamak ve Türk milletini yüceltmek yolunda çeşitli doğrultularda güçlü birtakım süreçler harekete getirmiş, hepimizin iyi bildiğimiz kalburüstü devrimlerini gerçekleştirmek için azimli girişimlerde bulunmuştur. Atatürk bu devrim ve reformlarında hep aklın kılavuzluğu altında ve geçmişteki uzun tecrübelerle dayanan sağlam bilgi ışığında yürünmesi temel ilkesini her zaman için etkin ölçüde başarılı tutmaya özen göstermiştir.

Atatürk bir yandan bilgisizlikle görgüsüzlüğün karanlıklarında barınıp göveren karakuvvetlerle temelsiz ve batıl düşünce ve inançlara, evliya ve tarikat büyüklerine ilişkin keramet ve mucize masallarıyla hurafe ve efsanelere, sihir, büyü, muska, efsun ve üfürükçülük gibi çağdışı davranış ve uygulamalara karşı dizgeli ve yoğun bir mücedeleyle girişmiş, ayrıca, üniversite inkılabı ile en yüksek öğrenim kurumlarımızda araştırmanın canlı bir süreç durumuna ulaştırılması tutumunun benimsenip edimselleştirilmesine doğru yakın tarihimizin en etkili adımının atılmasında önyak olmuş, böylece de yurdumuzda bilimin ve bilim zihniyetinin zafer yollarını açmıştır.

Atatürk Türkiye'nin geleceği konusunda çok büyük umutlar beslemekteydi ve bu büyük iyimserliğinin temel dayanağı yurdumuzda bilim zihniyetinin egemen olacağına ve işlerimizin bilimin kılavuzluğu ışığında yürütüleceğine olan inancıydı. 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı açış konuşmasında Türkiye'nin geleceği konusunda Atatürk'ün özlemini duyduğu parlak durum hakkında aşağıda sunulan güzel sözleriyle karşılaşmaktayız:

"Türk milletinin yürümekte olduğu te-

rakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir.

Aslâ şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasi ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, bilime bağlılığını, güzel sanatlar sevgisini, milli birlik duygusunu mütamadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek milli ülkümüzdür. Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete huzur temini yolunda, kendisine düşen vazifeyi yapmakta muvaffak kılacaktır.

Fakat öte yandan da, Atatürk, uluslararası uygarlık yarışmasında bir toplumun geride kalmamasının, güçlü ve saygın bir durumda bulunmakta devam etmesinin yoğun bir çabaya dayanan sürekli gelişme yoluyla mümkün olabileceği konusunda ulusunu tekrar tekrar uyarmış, büyük bir millet olmanın ancak uygarlıkta en ön safta bulunmakla, bilim ile teknolojinin gelişim sürecinin yaratıcıları arasında etkin biçimde yer almakla gerçekleşebileceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

Atatürk bu konuda şunları söylüyor:

Zulüm medeniyetle uyuşmaz. İstidatsızlık da affa lâyık bir şey olamaz. Çünkü milletler işgal ettikleri arazinin hakkı sahibi olmakla beraber beşeriyetin vekilleri olarak da o arazide bulunurlar. O arazinin servet kaynaklarından hem kendileri istifade eder ve dolayısıyla bütün beşeriyeti istifade ettirmekle görevlidirler. Bu prensibe göre bundan aciz olan milletler yaşama ve bağımsızlık hakkına lâyık olmamak lazım gelir.

Bilirsiniz ki dünyada her kavmin varlığı, kıymeti, hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler hürriyet ve bağımsızlıklarından soyunmaya mahkûmdurlar...

Artık duramayız. Mutlaka ileri gideceğiz: Çünkü mecburuz. Millet açıkça bilmelidir: Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar, mahveder, içinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde lâyık olduğumuz yeri bulacak ve onu koruyacak ve yükselteceğiz. Refah, mutluluk ve insanlık bundadır.

Atatürk'ün sözleri Batılılaşma, örnek aldığımız Batı uygarlığına ayak uydurma, Batı ile aynı uygarlık düzeyinde bulunma, uygarlık gelişmesinde onunla aynı hızda yürüme gibi aşağı yukarı ikiyüz çözülememiş büyük bir sorunun yanıtı, bağlamı içinde yorumlanabilir.

Atatürk "millî kültürümüzü" çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı söz konusu ediyor. Daha önce gördüğümüz gibi, Atatürk'ün "millî kültür'den kastı millî entellektüel kültürdür. Aslında, millî kültürün entellektüel kültür kesimi dışında kalıp geleneklere bağlılığı ifade etmesi, statik ve durağan olan adet ve davranışlar anlamına gelmesi olanaksızdır.

Öte yandan, entellektüel kültürü oluşturan temel öge bilim olduğuna ve bu kültür kesimî gelişme yeteneğini bilimden aldığına göre, demek ki gelişmekte olan uygarlığın gerisinde kalmaması için, bir toplumun uygarlığın ve entellektüel kültürün temelindeki bilimsel ilerleme ve gelişmelerde toplumlararası işbirliğinde en ön safta yer alması gerekmektedir. Bilimsel araştırma faaliyetinde daima en önde ve en ilerde bulunmalıdır. Gerçekten, böyle bir düşünce Atatürk'ün yukarıda sunulup incelenmiş olan başka sözleriyle de tamamen bağdaşmakta ve açıkça desteklenmektedir.

Kısaca özetleyecek olursak, Atatürk uluslararası uygarlık yarışmasının ana amacının insan mutluluğu olması gerektiğine inanıyor, ancak bu yarışmanın çok zaman amansız ve acımasız bir mücadeleye dönüştüğü, uygarlığın getireceği mutluluğa lâyık olmak ve ondan yararlanmak için insanların kendilerine düşen çabayı göstermekten geri durmamaları icap ettiği ve uygarlığın nimetlerinden pay almak için ileri uygarlığa katılmanın zorunlu olduğu kanısındaydı. Atatürk'e göre, bu katılmada sadece geri kalmama çabası göstermekle yetinilemez; uygarlık gelişmelerini oluşturma gayretlerine ve çalışmalarına aktif olarak katılması gerekir. Bunun için de uygarlığın temelinde yer alan bilimin ilerleyen ve genişleyen sınır bögesindeki yeni buluşlarda etkili olmak, bunlara katkılarda bulunmayı başarmak, bilimin ve bilimsel gelişmenin kalburüstü yaratıcıları ile hiç aksamayan bir işbirliğini etkin bir biçimde sürdürmek zorunluluğu vardır.

(Bu yazı 18-20 Kasım 1981 tarihinde TÜBİTAK Bilim Adanı Yetiştirme Gurubu tarafından düzenlenen, "ATATÜRK İLKELERİ İŞİĞİNDA TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ" konulu bilimsel toplantıda sunulan bildiri den Editör tarafından özetlenerek yayımlanmıştır. Toplantıda sunulan bildiri lerin tam metinlerini kapsayan kitap baskı aşamasında olup yakında TÜBİTAK tarafından yayımlanacaktır.